

מהדורת שבת אהים

ספר חרדים המבואר

להרב הקדוש האלהי כמהר"ר **אלעזר אזכרי** זצוק"ל

בנוי על פסוק כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך. מפרש ואומר
המצות לכל אבר ואבר ולפי העת והזמן עם הרבה חידושים
הנמצאים בתוכו המשמחים בעיני אלקים ואדם.

ועיקר יסודותיו שלשה, א' בידיעת הבורא יתברך. שנית בהזכרת
המצות שאפשר לקיימן בגלותינו. שלישי בענין התשובה משלים.

(שער דפו"ר שס"א)

מהדורה חדשה ומפוארת, מאירת עינים, מוגהת בהגהה מדויקת ומתוקנת, נוספו
אלפי מראי מקומות וציורים, נפתחו ראשי תיבות וקיצורים, הקטעים חולקו
לפיסקאות קצרות, נוספו סימני פיסוק וניקוד, בתוספת כותרות משנה, והערות
ביאור עם ציונים והשוואות לדבריו

יו"ל בס"ד על ידי מכון "אור לישרים" ירושלים – נהריה
שע"י ישיבת אביר יעקב "אור מאיר ושמחה" נהריה
שנת תשפ"ו לפ"ק

ספר תהלים המבואר

להחכם הקדמון רבי אלעזר אזכרי ז"ע"א

יוצא לאור על ידי
מוסדות אביר יעקב נהריה
מכון אור לישורים ירושלים
בראשות הרב שלמה אביחצירא שליט"א

עורך ראשי
הרב מנחם מנדל פומרנץ

מבקר אחראי	עורך אחראי
הרב זושא דינקלס	הרב פנחס הוניגסברג
עורכים ומבקרים	

הרב ישראל דוד מושקוביץ	הרב מרדכי אייזן
הרב אליהו עזריאל	הרב דוד אריה הילדסהיים
הרב אברהם פיליפ	הרב דוד יצחק אייזיק ווייס
הרב יהודה פלדמן	הרב יהונתן זלמנוביץ
הרב משה פרידמן	הרב שמחה בונים טשארני
הרב חיים קוט	הרב יצחק כאהן
הרב אהרן רייכמן	הרב בנימו כהן
הרב נחום רייפן	הרב שמואל ליבוביץ

נסדר ע"י ממלכת התורה "עוז והדר"
בנשיאות הגאון הצדיק רבי יהושע לייפער שליט"א
אב"ד "באר משה" מאנסי

הפצה והזמנות: 'היכלי תורה'

באירופה:	בארה"ב:	בארץ ישראל:
tel. 44-191-430-0333	tel. (718) 437-0054	טל. 02-9924603
fax. 44-191-430-0555	fax. (718) 437-5314	פקס. 03-5435884

כל הזכויות שמורות
לישיבת אביר יעקב
אור מאיר שמחה נהריה
רח' אביר יעקב 27
נהריה

הואיל ומושקע במהדורה זו הון רב ויגיעה רבה, לכן ע"פ דין תורה ולהבדיל ע"פ הזכויות בכל המדינות, אנו אוסרים בכל תוקף כל הדפסה צילום והעתקה כולל העתקה חלקית או אחסנה במחשב או מאגר כל שהוא כל חלק מהספר, וכן אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר הנדפס ובהוספות. הספר נמכר רק על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא כדין. ושארית ישראל לא יעשו עולה.

נדפס בארץ ישראל
על נייר חו"ל
שאין בו חשש חילול שבת

Printed in E. Israel

הארות והערות יתקבלו בברכה
מכון אור לישורים
רח' יוסף חכמי 30 ירושלים
פקס: 03-5423 180

חייב מצות ציצית

להיות חרד ונרתע מלעבור על המצוות

(א) בַּמִּסְכֶּת דָּרָךְ אֶרֶץ זֹהָטָא פֶּרֶךְ (רביעי) [שני] אָמַר, הָיִי חָרֵד וְשֵׁשׁ עַל כָּל הַמִּצְוֹת*. גַּם בַּמִּצְוֹת צִיצִית רָמַז לָנוּ יִתְבָּרֵךְ שְׁנֵהֵי חֲרָדִים וְנִרְתָּעִים עַל מִצְוֹתָיו, כְּדֹאִיתָא בְּרַעֲיָא מִהֵימְנָא פֶּרֶשֶׁת שְׁלַח לָךְ (וַיִּסְרֹף קַעֲדִי) זֶה לְשׁוֹנוֹ, וְאִצְיִיצִית פִּקּוּדָא דָּא, לְאִדְכָּרָא כָּל פִּקּוּדֵי אֲוִרִיתָא בְּגִינָהּ,

כָּמָה דָּאָתָּא אָמַר (נמננ טו לט) 'וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וְזִכְרְתֶם אֵת כָּל מִצְוֹת ה' וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם', דָּא אִיהוּ סִימְנָא דְּמִלְכָּא לְאִדְכָּרָא וּלְמַעַבְדּוֹ וְכוּ', וְכָל זִימְנָא דְּכָרָא חֲמֵי רְצוּעָה דְּאִבּוּי, דְּחִיל מֵאִבּוּי, מֵאֵן גְּרִים לִיה לְאַשְׁתִּזְבָּא, הֵהוּא דְּחֲמֵי בְּעִינֵי הֵהוּא רְצוּעָה, אוֹף הֵכָא 'וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וְזִכְרְתֶם אֵת כָּל מִצְוֹת ה'' וְדָאִי, וְאִי לָא הָא רְצוּעָה, עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ.

ביאור

את הרצועה של אביו, הוא מפחד מאביו, ואם הוא ניצל מהרצועה הוא ניצל מהכל, ומה גרם לו להינצל מהעונש, מה שהוא ראה בעיניו את הרצועה הזאת, והרצועה הזאת גרמה לו להינצל, וגם כאן 'וראיתם אותו וזכרתם', שעל ידי שנראה את הציצית וניזכר, אז 'ועשיתם' שודאי נעשה את המצוות, ואם לא, אז הרצועה הזאת שזוהי הציצית, יגרום לכם לשוב תמיד לעבודת השם, ואז 'ועשיתם' שנעשה את מצוות השם]. **ד.** מדברי זוהר משמע שענין מצוות הציצית הוא שנהיה חרדים ונרתעים על המצוות, שעל ידי שאדם רואה את הציצית, זה גורם לו לפחד מאביו שבשמים, ועל ידי זה יקיים את שאר המצוות.

א. חוץ ממה שצריך לשמוח במצוות, צריך גם להיות חרד, שיהיה חרד ונרתע ממצוות השם. **ב.** מצוות הציצית הוא לזכור את כל מצוות התורה על ידו, כמו שכתוב 'וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם', שמצוה זו הוא הסימן של המלך לזכור ולעשות את כל המצוות. **ג.** לשון זוהר: כל זמן דברא חמי רצועה דאביו, דחיל מאביו, אשתזיב מרצועה, אשתזיב מכלא, מאן גרים ליה לאשתזבא, ההוא דחמי בעיניו ההוא רצועה, ההוא רצועה גרים ליה לאשתזבא, וכו', אוף הכא וראיתם אותו וזכרתם, ועשיתם ודאי, ואי לאו, הא רצועה דהאי יגרום לכון למהוי תבין לפולחנא דילי תדיר, וכדין ועשיתם [כל זמן שהבן רואה

צינונים ומקורות

ובבבב הטורים (נמננ טו לט) כתב שציצית עולה שש מאות, וביחד עם שמונה חוטין וחמשה קשרים הם תרי"ג, לומר לך ששקולה מצות ציצית כנגד תרי"ג מצוות שהוא כל התורה כולה.

ובבספר שמירת הלשון (ממית הספר א"ט יב) כתב שענין זה שציצית מזכיר את כל המצוות הוא רק אם הוא לומד ויודע את המצוות אך ירא שמה ישכחם ולזה מועיל הציצית אבל אם לא יודע המצוות לא יועיל לו הציצית.

ובן כ"ז זימנא דברא חמי רצועה דאביו ירחיף מאביו. ענין זה שעל ידי הציצית יפחד מהעבירה, מצינו גם בגמרא (מנחות מז.) במעשה שהיה שם, שעל ידי הציצית ניצל מעבירה. וכן כתב באבן עזרא (נמננ טו לט): רק לפי דעתי יותר הוא חייב להתעטף בציצית בשאר השעות משעת התפלה, למען יזכור ולא ישגה ולא יעשה עבירה בכל שעה.

ובבבב הטורים (סז) כתב שיש בכל אחד שמונה חוטין, כדי שימנע מלעשות עבירה בשמונה איברים המרגילין את האדם לעבירה, ואלו הן, אונים עינים פה חוטם ידים רגלים העררה והלב. **ובשער** הכוונות (דיוש ה"א ד"ט ז) כתב שההסתכלות בציצית הוא תועלת גדול לנשמה שלא יזדמן חטא לידו אם יזהר בכך. ובחסד לאלפים (סי' מד ס"ב) כתב על הציצית: ומלכשתו עונה ויראה.

ואו ציצית פקודא דא לאדכרא כל פקודי אורייתא בגינה. וכן כתב בתנא דבי אליהו (ד"ה פ"ו): תדע לך שכן הוא, שהרי כשהיו ישראל במדבר מה נאמר בהם (נמננ טו לז), 'יהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת', אמר הקדוש ברוך הוא למשה מפני מה חלל זה את השבת, אמר משה לפניו רבונו של עולם איני יודע, א"ל הקדוש ברוך הוא למשה, אני אומר לך כי בכל ששת ימי חול יש לו לישראל תפילין בראשו ובזרועו ורואה אותם וחוזר ממעשיו, אבל עכשיו ביום השבת שאין לו תפילין בראשו ובזרועו לכן חלל זה את השבת, באותה שעה א"ל הקדוש ברוך הוא למשה משה צא וברור להם מצוה אחת שיהיו נוהגים בו בשבתות ובמים טובים, זה מצות ציצית, שנאמר 'דבר אל בני ישראל וגו' ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם וגו', וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' וגו'.

ובדעת זקנים (נמננ טו לז) כתב: אמר הקדוש ברוך הוא הריני קובע ומצוה להם מצוה אחת שעל ידה יהיו נזכרין מן המצוות כמו במצות תפילין, ותהיה נוהגת בשבת, וזו היא מצות ציצית.

ובן כתב בשו"ע (או"ח סי' ס"ח ס"ח) שכשמתעטף בציצית צריך לכוין שצונו הקדוש ברוך הוא להתעטף בו כדי שזכור כל מצותיו לעשותם.

(כו טו) י. וְד' צִיצִית כְּנָגֵד ד' שְׁפָטָיו הָרָעִים הַכְּתוּבִים שָׁם (יד כ), חֶרֶב, וְרֶעֶב, וְחִזָּה רָעָה, וְדִבְרִי.

לקחת שני הציצית בקריאת שמע רמו להכנעה
ופחד מהשם

וְחִיב אָדָם וְיִלְקַח שְׁנֵי צִיצִיּוֹת שְׁלֹפְנָיו בְּיָדוֹ
הַשְּׂמָאלִית, וְלִשְׁוֹמֵם נָגֵד לְבֹו בְּשַׁעַת קְרִיַת
שְׁמַע, שְׁנָאֵמֶר (דברים יא יא) 'שְׁמַתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהִים
עַל לִבְכֶּם', וְיִלְקַח שְׁנֵי צִיצִיּוֹת לְפָסוּק
'וְרָאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם' וְגו' י, וְיִזְכְּרֵי אֵת בְּמִדְרַשׁ

וּמִפְרֵשׁ הַתֵּם אֵיךְ הַתְּכֵלֶת הוּא רָמָז לְרִצּוּעָה,
וְיִשְׁהִי תְּכֵלֶת דּוּמָה לִים וְיִם דּוּמָה לְרִקִּיעַ
וְרִקִּיעַ דּוּמָה לְכֶסֶף הַכְּבוֹד, הוּא פָסָא דִין שְׁדָנִין
בּוֹ דִּינֵי נְפֻשׁוֹת.

ציצית מרמו על חרדה

וְ'צִיצִית' כְּתוּב בַּתּוֹרָה חֶסֶר יו"ד, וְעוֹלָה בְּמִסְפָּר
קָטָן עִם אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת פְּמִנֵן 'חֲרָדָה',
סִימָן לְדִבְרֵי 'חֲרָדָה' יִלְבָּשׁוּ הַכְּתוּב בְּסִפָּר יִחְזָקָא

ביאור

חרדה, וזהו רמו לזה שמצוות הציצית צריכה להביא את האדם
לידי חרדה מלעבור על כל המצוות. ט. לשון הכתוב: 'כי כה
אמר אדני ה', אף כי ארבעת שפטי הרעים, חרב ורעב וחיה רעה
ודבר, שלחתי אל ירושלם להכרית ממנה אדם ובהמה'. וארבעת
כנפות הציצית מרמו על ארבע עונשים אלו, שיכול ה' להביא על
ישראל אם לא יקיימו המצוות, שכשאלם לובש הציצית צריך
שיהיה לו חרדה שלא יענש בארבע עונשים אלו. י. ומרמו
לקחת את הציציות ולהניחם כנגד הלב. יא. והוא רמו שצריך
להסתכל בציצית בשעה שאומרים פסוק זה.

צינונים ומקורות

עוד שאתה אומר פרשת ציצית תהיה מביט ומסתכל בציציות
ההם, וכשתגיע אל 'וראיתם אותו' תעבירם על גבי עיניך
ותנשקם.

ובש"ע (א"ח סי' כ ס"ד) פסק: יש נוהגין להסתכל בציצית
כשמגיעים ל'וראיתם אותו', ע"כ. והוא על פי מה
שכתב בטור בשם בעל העיטור.

וכן כתב ביסוד ושורש העבודה (שער המוסר פק שט): כתב
הש"ע, יסתכל בציצית בשעה שאומר 'וראיתם אותו', וכן
כתב האר"י ז"ל, ומהר"ח בספרו שער הקדושה חושב זאת
למצות עשה מן התורה, וכן פירש רש"י במנחות (מד), אהא
דאמר רב ששת כל שאין ציצית בבגדו עובר בחמשה עשה,
וחושב רש"י ז"ל, 'וראיתם אותו' למצות עשה אחת, ועל כן צריך
האדם להסתכל בציצית, ולכוין בהסתכלות זו לקיים מצות עשה
של 'וראיתם אותו'. וזכרתם את כל מצות ה' ועשייתם אותם.

וזהו וזכרתי אתכם במדרש. לשון המדרש: 'כל עצמותי תאמרנה ה'
מי כמוך', אמר דוד אני משבחך בכל אברי ומקיים
בהן המצוות, בראשי אני רופפו וקורא בתפילתי, בשערות ראשי
אני מקיים 'לא תקיפו פאת ראשכם', ותפלין אני מניח בראשי,
בצוארי עטיפת ציצית, בעיני 'וראיתם אותו' וכו', בחזה הציצית
אני משים כנגד הלב כל זמן שאני קורא קריאת שמע, שנאמר
(דברים י ו) 'והיו הדברים האלה על לבבך', מאחרי ומלפני
השלחתי שני כנפים של טלית כשאני עומד בתפלה, יד ימנית
אני כותב בה ומראה בה טעמי תורה, יד שמאלית בה אני קושר
תפלין של יד, ובה אני אוזח ציצית בזמן קריאת שמע, וכו',
לכן נאמר 'כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך'. ע"כ. ומדברי
מדרש אלו רואים גם שצריך להחזיק הציצית בידו השמאלית
כנגד לבו בשעת אמירת קריאת שמע, וכמו שכתוב 'על לבבך',
וגם שצריך לראות את הציצית וכמו שכתוב 'וראיתם אותו'.

וזהו ומפרש התם איך התכלת הוא רמו לרצועה. וזה לשון
הזהרה: בגין תכלת, איהו כורסייא לבית דוד,
ותקונא דיליה, ודא איהו דחלא מן קדם ה' לדחלא מההוא אתר,
ועל דא 'וראיתם אותו' וזכרתם את כל מצות ה', ודא כורסייא
דדיינן בה דיני נפשות [משום שהתכלת הוא כסא דין אל
המלכות שנקראת בית דוד, והוא התיקון שלו, וזהו הפחד מלפני
השם לפחד מכסא הדין, וזהו 'וראיתם אותו' וזכרתם את כל
מצות ה', שעל ידי הפחד תזכרו לקיים את כל מצוות השם,
וזהו הכסא שדנים בו דיני נפשות].

וזהו שהרי תכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה
לכסא הכבוד. על פי דברי הגמרא (סוטה יא): דתניא
היה רבי מאיר אומר, מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין
[וברש"י: שהזקיקו הכתוב לציצית], מפני שהתכלת דומה לים
ויים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד, שנאמר (שמות כד י)
'ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם
השמים לטהר' [וזה כתוב בריקיע. רש"י], וכתוב (יחזקאל א טו)
'כמראה אבן ספיר דמות כסא' [וזה כתוב בכסא הכבוד. רש"י].
ובבב"ע הטורים (סג) כתב: ציצית בא"ת ב"ש, בגימטריא עולה
כסאי. שזה מרמו על כסא הכבוד.

וזהו ליקח שני ציציות שלפניו בידו השמאלית. וכן פסק
בש"ע (א"ח סי' כ ס"ג): מצוה לאחוז הציצית ביד
שמאלית כנגד לבו בשעת קריאת שמע, רמו לדבר 'והיו הדברים
האלה וגו' על לבבך', ע"כ. ובמקור חיים מבאר שהטעם שצריך
להחזיק ביד השמאלית, כי השמאל אינה רגילה במצוות.

וזהו ויסתכל בהם כשיגיע לפסוק וראיתם אותו וזכרתם. כן
כתב רבינו יונה (ספר היכלא): וכשיגיע ל'וראיתם
אותו' יעיין בציציתו.

ובשער הכוונות (דקושי עליו לשנא וטוסא הפילה דרוש א) כתב: וכל

מלאה דם להנקם מן הרשעים הפושעים בו, פדכתיב (דברים לז מה) 'אם שנותי ברק חרבי'י, 'לי נקם ושלם' (סס פסוק לה) י, ולכן כל איש יפחד וירא וילבש חרדה וישמר מעבר מצותיו כמפני חרב יא. ויוכן כתב הרב החסיד רבי יוסף יעב"ץ על משנת (אבות פ"ד מ"ג) הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העברה י. וכן כתב רבי שמעון בר יוחאי (מקו"י מקו"י כה:) כל פקודא דלאו היא בדחילו ורחימו לאו פקודא היא י. והיראה הגדולה מביאה האהבה י, פדכתיב ויאבספר חובת הלבבות (שער אהבת השם פמחא). ובדקדא פתיב (דברים י יז) 'מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולא אהבה אותו' וגו' י. ועל פן חבור קצר שחבר הרב רבי אליעזר ממיץ י על המצות, קרא שמו ספר יראים י.

(מדרש תהלים) על פסוק (תהלים לה י) 'כל עצמותי תאמרנה'. וכתב הרב רבי יוסף גיקאטילי"א ויחשני ציציות שלפניו הוא שיקח, יען כי בשנים יש ששה עשר חוטיני וקשרים עשרה י, שעולים עשרים ויש כמספר יהו"ה י. ויהרקיעים הקטנים עם הגדולים עשרים ויש כמספרם פדכתיב הרמב"ם (יסודי המורה פ"ג ה"ה), והרמז 'שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה' (ישעיה מ כו) י, ואז ינע לבכם הערל י. גם טעם לקחת שני ציציות, לשני שופטיו היותר מצויים י והפחד והמורא מהם רב, פדכתיב (שמות ה ג) 'ונזבחה לה' אלהינו פן יפגענו בדבר או בחרב' י.

צריך האדם לפחד ולירא מלעבור על המצוות

הרי לך ראיות ברורות כי מצות ציצית שהיא מזכרת כל המצות, היא סימן לחרב לה'

ביאור

חרבי, אם אשנן את להב חרבי, כמו 'למען היות לה ברק' (יחזקאל כז טו) וכו', 'ותאחז במשפט ידי' וכו', דבר אחר, ותאחז ידי את מדת המשפט, להחזיק בה ולנקום נקם. כ. מפסוקים אלו רואים שיש להשם חרב להנקם מהרשעים הפושעים בו. כא. צריך שיהיה לאדם יראה ופחד מקיום המצוות, שלא יבוא עליו נקמת החרב שבאה לאלו שאינם מקיימים המצוות. כב. צריך שיהיה לו פחד מהעבירה ועל ידי כך יברח ממנו. כג. כל מצוה שהאדם אינו מקיים ביראה ואהבה אינה מצוה. ולכן צריך שבכל מצוה יהיה לאדם גם יראה מהמצוה. כד. והיינו שבדברי הזוהר רואים שצריך גם אהבה בקיום המצוות. כה. על ידי שאדם ירא את השם באופן שהוא הולך בכל דרכיו זוהר יראה אמיתית, זה יביא אותו ל'לאהבה אותו' שיגיע לאהבת השם. וכך יהיה לו גם יראה וגם אהבה ויעשה המצוות בדחילו ורחימו, ואז יקרא שמקיים המצוות. כו. הוא אחד מבעלי התוספות תלמיד רבינו תם הידוע בכינוי הרא"ם. כז. וכפי שכתב המחבר שם בהקדמה: וקראתי זה 'ספר יראים' כי ממנו ילמדו ליראה את ה'.

ציונים ומקורות

אש ועצים הרבה צריך להתרחק ממנה הרחק כמטחוי קשת, ולכן אמר המלט על נפשך מהרה חושה אל תעמוד פן תספה. ויאבספר חובת הלבבות. לשון החובות הלבבות: והרבה פעמים מקדים הספר זכר יראת האלהים על אהבתו, כמו שאמר (דברים י ג) 'ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה', ואמר (סס ו יג) 'את ה' אלהיך תירא' וגו'. וחייב הדין להקדים היראה על האהבה באלהים, מפני שהיא תכלית הפרישות וסופה הרחוק, והקרובה שבמדרגות אל מדרגת אהבת האלהים. והוא השער הראשון משעריה, ואי אפשר שיגיע האדם אליה, אלא אחר שתקדם יראתו ופחדו מאלהים יתברך. ועוד שם (פ"ג): והחזק שבדברים שתעזר בהם על המדרגה הזאת העליונה, הוא המורא הגדול מאלהים והאימה ממנו

יב. מפני שבכל כנף יש שמונה חוטיני, ושני הכנפות ביחד הם ששה עשר. יג. מפני שבכל כנף יש חמשה קשרים, ושני הכנפות יחד הם עשר. יד. ששה עשר החוטיני עם העשר קשרים עולים מנין עשרים ושש, כמנין שם הוי"ה שעולה גם כן מנין עשרים ושש, וכונתו שעל ידי כך ייזכר ממצוות שציונו השם יתברך. טו. שעל ידי שנושא עיניים למרום ורואה את השמים והרקיעים, מהם יכיר את הבורא (ע"פ רמ"ק). טז. מלשון הכתוב בויקרא (כו מה) 'או אז ינע לבכם הערל'. וכונת רבינו שעל ידי שיחזיק את שתי הציציות שהם עשרים וששה כמספר הרקיעים, יזכיר לו מי ברא העולם ויבוא להכנעה. יז. היינו, שני עונשים מה' שנמנו ביחזקאל והביאם רבינו לעיל. יח. מפסוק זה משמע שהפחד העיקרי הוא מהדבר או החרב, יותר מהפחד מהרעב והחיה רעה, ולכן לוקחים את שני הציציות, לרמז על שני שפטים אלו הדבר והחרב. יט. והמשך לשון הפסוק הוא: 'ותאחז במשפט ידי אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם', שיש לקדוש ברוך הוא חרב שעל ידו ישלם לשונאיו ועוברי מצותיו, ופירש ברש"י: 'אם שנותי ברק

וה שני ציצית שלפניו הוא שיקח וכו' שעולים עשרים ויש כמספר יהו"ה. וכן הוא בשו"ע (או"ח סי' מד ס"ה): כשמסתכל בציצית מסתכל בשני ציציות שלפניו וכו', וגם יש בהם ששה עשר חוטים ועשרה קשרים, עולה עשרים וששה כשם הוי"ה.

וה והרקיעים הקטנים עם הגדולים עשרים ויש כמספרם פדכתיב הרמב"ם. לשון הרמב"ם: מספר כל הגלגלים המקיפין את כל העולם שמונה עשר, ומספר הגלגלים הקטנים שאינם מקיפין שמונה. ע"כ. ומספרם יחד עולה עשרים ושש, כמנין החוטים והקשרים שיש בשני כנפות הציצית. וכן כתב הרב החסיד רבי יוסף יעב"ץ. וז"ל: וזה טעם ובורח מן העברה, רוצה לומר במלת בורח, כי מדורת

פירוש המלה חרדה וטעם לקריאת הספר בשם חרדים

ואני לא פתבתי רק המצות הנוהגות היום לעשותם, וגם הבאתי אור תורה מספרי רבנן קמאי ורבנן בתראי, ועשרתים במילי דרבי שמעון בר יוחאי ע"ה, וקרא לו שם חדש לחבורי קטן אשר פי ה' יקבנו, שנתרעם עלינו ביד ישעיה הנביא ונתהי יראתם אתי מצות אנשים מלמדה^י (ישעיה כט יג), כלומר, הם חשבו שמה שכתבתי להם בתורה ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך, היא יראה קלה מצות אנשים מלמדה, ואין הדבר כן, אלא פדכתיב באנשי נגה וייראו האנשים יראה גדולה^י (וינה 6 י). ותיראה הגדולה נקראת חרדה, פדפרש יתברך על ישעיה עצמו 'החרדים אל דברו'^י (ישעיה סו ה), וי' יחרד על דברי' (שס פסוק ג). על כן מזכרת מצות זה קראתי **ספר חרדים** י.

ויחרדו בנים על מצות אבינו מלכנו מלכו של עולם, ולא יטעו לומר ה' צבאות מלא רחמים וירחם על הרשעים ולא ידונם^י, פדאמרו ז"ל (נ"ו סו ד), שהאמר הקדוש ברוך הוא ותרן^י, יתרו מעיו^י, אלא מאריך אפיה וגבי דיליה^י. וכן כתיב (שמות לו ז) 'ונקה לא ינקה', ופרש יתברך למשה בסני, וימנקה הוא לרשעים ששבו בתשובה, ואינו מנקה לרשעים שלא שבו (וימא פו), וכתיב (שמות טז) 'פקד עון אבות על בנים' וגו' י.

צריך לראות את חרב השם הנרמז בשם הוי"ה

וכתב רבי שמעון בר יוחאי (וזהו רע"א מהימנא שופטים רע"ד) דאותיותיו יתברך^י רמזו לחברו הקשה והגדולה שבה מתנקם מן הרשעים מ"א. פיצר, י' רישא דחרבא, ו' גופא דחרבא, ה"ה תרין פיות דיליה^י. ומי רואה את המלך וחרבו שלופה בידו^י, ולא יחרד חרדה גדולה^י. והיינו

ביאור

ברוך הוא לא ינקה חטאים לרשעים שלא שבו בתשובה, ולפעמים אפילו מענישם על עון אבות. **מ**. שם הוי"ה. **מא**. וכמו שכתוב (ויקרא כו ה): 'זהבאתי עליכם חרב נקמת נקם ברית'. ועוד כתוב (איזי יט ט): 'גורו לכם מפני חרב כי חמה עונות חרב למען תדעון שדון'. **מב**. ארבע אותיות שם הוי"ה מרמזים על חרב השם שמתנקם בו מהרשעים, האות יו"ד מרמז על ראש החרב, האות ו"ו מרמז על גוף החרב, ושני האותיות ה"ה מרמזים על שני פיות החרב. **מג**. מלשון הכתוב בדברי הימים א' (כא טו) 'וישא דויד את עינו וירא את מלאך ה' עמד בין הארץ ובין השמים וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים', וזה מרמז על החרב שיש ביד ה' להנקם מהרשעים. **מד**. צריך האדם ליחרד חרדה גדולה מחרב השם אשר דן בה את הרשעים שלא שבו בתשובה, ועל ידי זה יבוא לקיים המצוות, ולכן ספר זה שהוא על קיום המצוות נקרא שם הספר חרדים, לרמז על היראה הגדולה שנקראת חרדה שצריך שיהיה לאדם על קיום מצוות השם.

כח. ולא מצוות שלא נוהגות בזמן הזה. **כט**. עוד תוספות מספרי הראשונים והאחרונים. **ל**. מאמרים מספרי הווהר הקדוש. **לא**. מלשון הכתוב בישעיה (כג ג) 'וקרא לך שם חדש אשר פי ה' יקבנו'. כלומר, שם החיבור כביכול פורש על ידי ה', וכפי שהולך ומבאר מהפסוקים בישעיה. **לב**. שאין היראה בלב שלם, אלא כאילו אנשים לימדו וציוו אותם שיעשו עצמם ככנענים מלפניו, כדי לפתות אותו בפיהם (ע"פ רש"י). **לג**. והיינו הצדיקים הממהרים בחרדה להתקרב אל דבריו (ע"פ רש"י). **לד**. על שם היראה הגדולה שנקראת חרדה. **לה**. ייתכן והאדם יטעה לומר שכיון שה' הוא מלא רחמים, אזי הוא מרחם על הרשעים ומוותר להם על עונשם. **לו**. מי שאומר שהקב"ה מוותר על חטאים ואינו מעניש. **לז**. יופקרו חיו וגופו שמורה אל הבריות לחטוא (רש"י ז"ק ג). **לח**. מאריך אף וגובה מהם. כלומר, הקדוש ברוך הוא לא מוותר לרשעים, אלא מאריך אף וממתין שישבו בתשובה, ואם לא שבים בתשובה הוא גובה מהם את עונשם. **לט**. הקדוש

ציונים ומקורות

תשומם בהפקדם ולא תדאג בהעדרם, ותהיה תמיד שמח באלהיך, שש בבוראך, עלזו ברצונו וכוסף לפגיעתו וכו'. וי' ויחרד על דבריו. וכך כתב שם במלכ"ם: זה היה תכלית המקדש והקרבנות, שנחת רוח הוא לפני שאמרתי ונעשה רצוני, לא הקרבן עצמו הוא המבוקש, רק מלאות רצוני וההכנעה שמראה האדם לפני במה ששומע אל דברי. ויג' מנקה הוא לרשעים. לשון הגמרא: דתניא רבי אלעזר אומר אי אפשר לומר נקה שכבר נאמר 'לא ינקה', ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר 'נקה', הא כיצד מנקה הוא לשבין ואינו מנקה לשאינן שבין.

והפחד ממצוותיו והמחשבה תמיד בהשקפתו על סתרך וגלויך ומצפונך ונראך והנהגתו אותך וחמלתו עליך ודעתו הנסתר והנגלה בעבר ובעתיד ממעשך ומחשבותיך, והבטחתו לך והקרבנות אותך. ולא תוכל עם כל זה לעמד מנטות אליו בלבך ובמצפונך כבר ללב ובאמונה שלמה. ותתלה נפשך באהבתו ותבטח על חמלתו וגודל חנותיו ורחמיו, ולא תשתף בעת ההיא עם אהבתו אהבת זולתו, ולא ישקף עליך, שאתה ירא עם יראתך ממנו בלתי. ולא תפקדהו מרעיוניך, ולא יסור מנגד עיניך, ויהיה צוותך בבדידות וישב עמך במדברות, ויהיה מקום מלא בני אדם בעיניך כלא מלא, והריק מהם כלא ריק. לא

שָׁנָאֹמֶר (נְלֹאֲשִׁית טו יג) 'אַתָּה אֵל רִאִי' יי, וְכָתִיב (שְׁמוֹת כ ג) 'לֹא יִהְיֶה לָּךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי, וַיֹּשֶׁפֶרשׁ רַמְבַּ"ן (ד"ה וטעם) כְּמוֹ 'אִם לֹא עַל פְּנֵיךְ יִבְרָכְךָ' (לויז ב א יא) יי, כִּי הִדְבָּר הָעָשׂוּי בְּפָנָיו שֶׁל אָדָם וְהוּא עוֹמֵד עָלָיו יִקְרָא 'עַל פְּנָיו' יי, וְהִנֵּה אָמַר 'לֹא תַעֲשֶׂה לָּךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים' כִּי 'עַל פְּנֵי' הֵם יי, שְׁאֵנִי נִמְצָא עִמָּךְ תָּמִיד בְּכָל עֵת וּבְכָל מְקוֹם, וְרוֹאֶה אוֹתָךְ בְּסֹתֵר וּבִגְלוּי, ע"כ. וְשָׁנִי בִּנְבִיאִים, שָׁנָאֹמֶר (וירמיה לז יט) 'גְּדֹל הָעֲצָה וְרֹב הָעֲלִילָה, אֲשֶׁר עֵינֶיךָ פִּקְחוּת עַל כָּל דְּרָכֵי בְנֵי הָאָדָם לְתֵת לְאִישׁ כְּדָרְכֵי, וְכָתִיב (זכריה ד י) 'עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ. וּמִשְׁלֹשׁ בְּכַתוּבִים, שָׁנָאֹמֶר (לויז לד כא) 'כִּי עֵינָיו עַל דְּרָכֵי אִישׁ וְכָל צַעְדָּיו יִסְפֹּר, וַיֹּשֶׁפֶרשׁ מִזְמֹר ה' חֲקֵרְתָּנִי וַתִּדְעַ' (תהלים קלט) מִיֶּסֶד עַל פְּרָטֵי הַשְּׁגָחָתוֹ הַתִּדְרָה בָּם בְּכָל יְצוּרָיו יי.

דְּרָמָז יִתְבָּרַךְ בְּפִרְשֵׁת צִיצִית, וְהִיָּה לָכֶם לְצִיצֵת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וְגו', כִּי תִבֵּת 'וְהִיָּה' רָמָז לְשֵׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא וַיֹּשֶׁפֶרשׁ לוֹ י"ב צִרופִים וְזֶה אֶחָד מֵהֵם יי. וְתִבֵּת 'לָכֶם' בְּהִפָּךְ אוֹתוֹת 'מֶלֶךְ' יי. 'לְצִיצֵת' לְשׁוֹן הַסִּתְּפָלוּת יי, לְשׁוֹן מִצִּיץ כְּדִפְרִישִׁית לְעִיל. וּרְאִיתֶם אֹתוֹ בְּהִפָּךְ אוֹתוֹת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ. כְּלוֹמֵר, תִּסְתַּכְּלוּ בְּעֵינֵי שְׁכָלְכֶם בְּאוֹתוֹת ה' שֶׁהוּא מְלָכּוֹ שֶׁל עוֹלָם, שְׁמוֹרוֹת שֶׁחָרַב נֹקְמֶת בִּידוֹ יי, וְתִפֹּל עֲלֵיכֶם אֵימָה וּפְחָד וּרְאֶה גְדוּלָּה, וְזִכְרֶתֶם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם' כו' יי.

השי"ת מציץ עלינו תמיד לראות מעשינו

וְעוֹד וַיֹּשֶׁפֶרשׁ בְּתִבֵּת 'לְצִיצֵת', שֶׁה' מֶלֶךְ שֶׁהַזְכִּיר, הוּא מִצִּיץ בָּכֶם תָּמִיד יי, כְּתוּב בַּתּוֹרָה שָׁנִי בִּנְבִיאִים וּמִשְׁלֹשׁ בְּכַתוּבִים יי. כְּתוּב בַּתּוֹרָה,

ביאור

הווי"ה מלך. נא. 'לְצִיצֵת' מרמז שהשם מציץ עלינו לראות את מעשינו. נב. מִלִּשׁוֹן הַגְּמָרָא בַּעֲבוּדָה זֶרָה (ט:), וְכִלּוּמָר, שְׁדִבְרָה זֶה שֶׁה' מִסְתַּכֵּל וְרוֹאֶה אוֹתָנוּ תָּמִיד, כְּתוּב הֵן בַּתּוֹרָה הֵן בִּנְבִיאִים וְהֵן בְּכַתוּבִים. נג. וְכִמּוֹ שְׁכַתֵּב רִשְׁ"י (ד"ה אָסֶה): דִּבְרָ אַחֵר, אֵתָּה אֵל רִאִי מִשְׁמַע שֶׁהוּא רוֹאֶה הַכֹּל. נד. דְּהֵינּוּ שִׁיקֵּלֵל אוֹתָךְ בְּפָנֶיךָ. נה. דִּבְרָ שְׁעוֹשִׂים אוֹתוֹ לִפְנֵי הָאָדָם, וְהוּא רוֹאֶה אוֹתוֹ, נִקְרָא 'עַל פְּנָיו'. נו. שְׁתִּמִּיד הֵם לִפְנֵי. נז. פְּסוּקֵי הַמְּזִמּוֹר מְדַבְּרִים עַל כֵּךְ שֶׁכָּל מְקוֹם שֶׁהָאָדָם נִמְצָא בוֹ, יֵשׁ עָלָיו הַשְּׁגָחָת ה'. וּמִכָּל פְּסוּקִים אֵלּוּ רוֹאִים שֶׁה' מִצִּיץ עֲלֵינוּ וְרוֹאֶה אוֹתָנוּ תָּמִיד, וְלֹכֵן צָרִיךְ לִירָא מִמֶּנּוּ תָּמִיד.

מה. רומז לאחד מ"ב צירופי שם הווי"ה [ראה בציונים]. מו. מרמז למלכו של עולם. מז. וכמו שכתב רש"י (נמנני טו לז ד"ה ועש): דבר אחר, 'ציצית' על שם 'וראיתם אותו', כמו 'מציץ מן החרקים' (ש"ש טו ט). מה. כאמור לעיל ששם הווי"ה רומז על חרב. מט. הפסוק 'והיה לכם לציצית וראיתם אותו', מרמז שיסתכל בשם הווי"ה שהוא המלך, שמרמזו בזה שחרב בידו, ועל ידי זה יגיע ליראה גדולה, ואז יתקיים ההמשך 'וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם', שיזכור את כל מצוות ה' ויקיים אותם. ולפי פירוש זה הכוונה במילה 'לציצית', שנסתכל בשם השם. נ. מה שמרמז בתיבות 'והיה לכם',

ציונים ומקורות

ג ד), שהיה אהרן אביהם רואה ועומד שם, ובדברי הימים (ב' מד ג) 'וימת נדב ואביהוא לפני אביהם ובנים לא היו להם'. והנה אמר, 'לא תעשה לך אלהים אחרים', שאני נמצא עמך תמיד ורואה אותך בסתר ובגלוי.

ויו' ו'מזמור ה' חקרתני ותדע' מיוסד על פרטי השגחתו התדירה בם בכל יצוריו. וכמו שרואים בלשון הפסוקים שם (ג-א): 'אתה ידעת שבתי וקומי וכו', ארחי ורבעי זרית וכל דרכי הסכנתה, כי אין מלה בלשוני הן 'ידעת כלל'. ופירש ברש"י: 'ארחי ורבעי זרית', דרכי ורבעי ושכני סבבת מחיצה שאין לי לעשות דבר בלא ידיעתך, 'זרית' לשון 'זר זהב סביב' (שמות כה יא), ע"כ. ובמצודת דוד: 'כי אין מלה', כאשר המלה עדיין איננה בלשוני ולא החילופי לדבר, הן אתה ה' ידעת כל המלה טרם דברתיה, ע"כ. וכן הוא בהמשך הפסוקים (ד-ו): 'אנה אלך מרוחק ואנה מפניך אברח, אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך, אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים, גם שם ידך תנחני ותאחוזני ימנך'. וכן בכל המזמור.

ויו' שיש לו י"ב צרופים. כן הוא בתקוני זוהר (הקדמה ט:): ובצירוף ד"ב הווי"ן אשתמודעו כלהו, ואלין אינון יהו"ה, יהו"ו, יהו"ה וכו', והי"ה, והה"י, ויה"ה וכו', הוה"י, הי"ו"ה, ההי"ו וכו', היה"ו, הווי"ה, ההו"י.

ויו' כיון בתיבת 'לציצית', שה' מלך שהזכיר הוא מציץ בכם תמיד. וכדכתב בספרי (שלם קטו): למה נקרא שמה 'ציצית', על שם שהציץ המקום על בתי אבותינו במצרים, שנאמר (ש"ש ט ז) 'קול דודי הנה זה בא', ואומר (שם) 'דומה דודי לצבי', ואומר (שם פסוק ט) 'הנה זה עומד אחר כתליו משגיח מן החלונות מציץ מן החרקים'.

ויו' שפירש רמב"ן. וזה לשונו: וטעם 'על פני', כמו 'אם לא על פניך יברכך', ועתה הואילו פנו בי ועל פניכם אם אכזב' (לויז ו נח), יזהיר 'לא תעשה לך אלהים אחרים', כי 'על פני' הם, שאני מסתכל ומביט בכל עת ובכל מקום בעושים כן. הדבר העשוי בפניו של אדם, והוא עומד עליו יקרא 'על פניו', וכן 'ותעבור המנחה על פניו' (נלאשית לז כט), וכן 'וימת נדב ואביהוא ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם' (נמנני

התבוננות זו תביאו לקיים התורה

אין ימין אלא תורה, שנאמר (דברים לג ב) 'מימינו
אש דת למו'.

בתיבת 'בראשית' מרומז שצריך לפחד מהשם ולא
להיות עז פנים

וכן רמז יתברך בהתחלת ספר תורתו בתבה
ראשונה שהיא 'בראשית', וישפירש רבי
שמעון בר יוחאי בתקונים (סקדמה ה): אחד
מצרופיה 'ירא בשת'. שתהיה ירא בשת,
שתהיה ירא וחרד, מפחד כי ברא עולמו בדין
ויתפרע מהרשעים, גם תבוש מפניו, כי עומד
עמך בכל מקום ורואה מחשבתך ודבורך
ופעלתך. והאיש הרשע שעובר על מצות
מלכו של עולם, אם אינו פוטר בהשגחה ודאי

וזהו שאמר דוד (שם טו ט) 'שויתי ה' לנגדי
תמיד כי מימיני בל אמוט', כלומר
פתחתי עיני שכלי ושמתי בדעתי ויחפי ה' נגדי
תמיד, ויחיהוא מסתכל בי, ואיך לא אירא
ואבוש מפניו. גם לשון 'נגדי' לשון יסורין
ומלקות, בלשון גמרא (פסחים נב) ממנו
אניגודא יי, וכן פירשו ז"ל (יבמות סג). 'עזר כנגדו'
(גמ' ט ז) לא זכה מנגדתו. והכא הכי
קאמר, שמתי בדעתי כי ה' אף על פי שהוא
רחמים, גם הוא שופט ומפה בחרבו את
המורדים בו, אלא מאריך אפיה ובסוף נפרע.
פשאני משים זה על לבי, ודאי לא אמוט מן
התורה פחות השערה, כדאמרו ז"ל (נדרים ו).

ביאור

סד. זה מרומז ב'מימיני בל אמוט', היינו שלאחר ההתבוננות
הנ"ל לא אעזוב את התורה המכונה 'מין' כמו שממשיך
ומבאר. **סה.** פסוק זה נאמר על התורה שניתנה לבני ישראל.
סו. מרומז כאן על שני הפירושים שהביא לעיל, שגם צריך
האדם לירא ולפחד מהבורא שעתיד ליפרע מהרשעים, וגם צריך
ליבוש מפניו שהוא עומד עימו בכל מקום ורואה כל מעשיו.
וכל זה מרומז בתיבה הראשונה של התורה, שעל ידי יראות
אלו יוכל לקיים את התורה.

נח. וזהו לפי הפירוש השני בתיבת 'לציצית', שצריך האדם
להתבונן ולשום בדעתו שה' מסתכל עלינו תמיד. **נט.** נמנין
להלקותו (ש"י). **ס.** לשון נגדא דמלקות (ש"י). וזהו לפי
הפירוש הראשון בתיבת 'לציצית', שיתבונן האדם בחרב ה'
ובעונשים שיביא ה' למי שלא יקיים מצוותיו. **סא.** כך היתה
כוונת דוד באמרו 'שויתי ה' לנגדי תמיד' וגו'. **סב.** 'שויתי
ה'', כלומר התבוננתי שאף ששם הוי"ה מורה על מדת הרחמים.
סג. זה מרומז ב'לנגדי תמיד', שכאמור רומז על לשון מלקות.

ציונים ומקורות

תמיד ה' לנגד עיניו, איך יעוז פניו לאכול ולשתות ולדבר דברי
חול, ולטייל ולעשות שום דבר מצרכי העולם הזה, אמנם להיות
כי הצדיק עושה כל אלה לשם ה', אם כן כל זאת עבודת ה'
הוא לו, ולמה יבוש מעשות עבודת המלך בפני המלך. וזהו
'שויתי ה' לנגדי תמיד', שהרי 'מימינו בל אמוט', לא אשבות
רגע אחד מימין היינו מעבודת ה' על כן אוכל לקיים 'שויתי ה'
לנגדי תמיד'.

ויחיהוא מסתכל בי, ואיך לא אירא ואבוש מפניו. וכלשון
המשנה (פ"ג מ"ב): והסתכל בשלשה דברים ואי
אתה בא לידי עבירה, דע מה למעלה ממך, עין רואה ואזן
שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין.

וכן שפירש רבי שמעון בר יוחאי בתיקונים. לשון הזהרה:
דרגא תמינאה ביראת ה', למהוי ליה בשת אנפין,
מאן דאית ליה בשת אנפין דלא למעבד עבירה דאית לידוי,
בגין דחילו דקודשא בריך הוא, כאלו ביה אתברי עלמא,
ובגין דא 'בראשית' 'ירא בשת', הרי יראה עם בשת כלא
חד ד-דרגה שמינית ביראת ה' שיהיה לו בושת פנים, מי
שיש לו בושת פנים שלא לעשות עבירה שהגיע לידו בגלל
הפחד והיראה מהקדוש ברוך הוא כאלו נברא העולם
בזכותו, וזהו 'בראשית' ירא בשת, שהיראה עם הבושת הוא
הכל אחד.

ויחיהוא מסתכל בי, ואיך לא אירא
ואבוש מפניו. וכן פירש רש"י שם: 'שויתי ה' לנגדי
תמיד', בכל מעשי שמתי מוראו לנגד עיני, ולמה, כי מימיני
הוא תמיד לעזרני לבל אמוט, ע"כ. וברד"ק פירש: 'שויתי ה'
לנגדי תמיד', בכל דרכי אזכרנו, כדבר שהוא נגד האדם תמיד,
שלא יסור מעיניו ומלבו, כן שמתי כבוד האל תמיד לנגדי, כי
יודע אני כי הוא מימיני ובעזרתי, לפיכך לא אמוט, בכל אשר
אלך ואצא, ע"כ. וכן הוא במצודות דוד: שויתי ה', תמיד אחשב
כאלו ה' עומד נגדי ורואה מעשי.

וזה לשון השו"ע (או"ח סי' א ס"א): 'שויתי ה' לנגדי תמיד', הוא
כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני
האלהים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו
בביתו, כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא
דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו
במושב המלך, כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול
הקדוש ברוך הוא, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה
במעשיו, כמו שנאמר (וימיה כד) 'אם יסתור איש במסתרים ואני
לא אראנו נאם ה'', מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השם
יתברך ובושתו ממנו תמיד (מורה נערכים ס"ג פרק י"ג).

ובחתם סופר על תהילים (סג) כתב: 'שויתי ה' לנגדי תמיד כי
מימיני בל אמוט', רצה לומר כי מי שמשער עצמו כאלו